

Még annál is több fény(képe)t

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 41. szám, 2013. október 11.

Fényképeggyüttesek mondanivalóját taglalja Váradi András *Több fény(képe)t!* című írásában (ÉS, 2013/34., aug. 23.). Kétrészes cikkének különösen a második fele keltette fel a figyelmemet. Az ott bemutatott „két, egymással kapcsolódó kollekción” – mint a szerző írja – „a történelem legnagyobb mestere, a véletlen repítette a felszínre. Hogy aztán szükségszerűen egymásra találjanak. Mindkettő a második világháború utolsó hónapjaiban, illetve a béke első éveiben, az egyik Ausztriában, a másik pedig Magyarországon készült fotókat tartalmaz. A felszabadító, megszálló, békefenntartó katonákról. Akik Ausztria kérdéses zónájában az amerikai, Magyarországon pedig a szovjet hadsereg harcosai voltak”.

Milyenek láttatják ezek a képek a két hadsereg katonáit?

„A békefenntartóként itt állomásozó amcsi fiúk lazák, a helyi lányokat a dzsip motorháztetejére ültetik, gitároznak, bolondoznak, hol kólát isznak, hol kezükben két-három borosüveggel a részegét játsszák”. És vajon a szovjetek? A katonák „kis baráti csoportba verődtek, a pisztolyukkal hadonászva vagy a frissen szerzett karórájukkal kérkedve örököstették meg magukat az udvaron” Egyikük „ott ül a havas udvaron a [fényképészműteremből származó] nyírfaliget háttér előtt, fején fehér prémkucsma (zsákmány?), lábai között tiszti kard. Hetykén néz szembe az objektívvel. A másik fotón áll, a kard előírászerűen a bal oldalán, jobb kezében pisztoly, amellyel enyhén balra fordulva veszi célba az ellenséget. A kép báját (...) a hadnagyocska színpadias – mit színpadias –, operettszínpadra kívánckozó póza adja”.

A két képsor így egymás mellé állítva, kivált pedig „szükségszerű egymásra találásuk” hangsúlyozása révén kétségkívül az általánosítás erejével, szinte jelképként hat, némiképp úgy, mint a hajdani *Ludas Matyi* Ivan és Joe kettőse.

A fényképpel nem lehet vitatkozni, az a valódit mutatja. Nem vonom kétségbe azt sem, hogy a fenti szembeállítás által sugallt kép sokak számára a történelmi igazság maga. A magam részéről csupán némi – mi tagadás, szintén elnagyolt – háttérrel szeretnék festeni a képekhez.

A laza amcsi katonákról a képsorozat a háború után, már pacifikált területen készült. Szereplői egy olyan ország fiai, amelyik katonáit az európai szárazföldi hadszíntéren a háború utolsó hónapjaiban vetette be, egy lényegében már kivéreztetett, vesztesre álló ellenséggel szemben, amelyik ráadásul úgyszólván minden maradék erejét a keletről közelgő másik ellenség megállítására összpontosította. Egy olyan ország diadalát képviselik, amelyik – nem először a történelemben – minimalizált veszteségek mellett maximális haszonnal került ki a háborúból, ráadásul úgy, hogy saját földön idegen megszállókkal soha nem kellett harcolnia. Egy viszonylag gazdag ország fiai, akiknek a nagy válságot követő fellendülés éveiben lehetett idejük és módjuk a bevonulás előtt megtanulni a laza csajozás és a laza autóvezetés fortélyait, akiknek háborús vérvesztésük viszonylag kevés lehetett, és a többször tíz kilométeres „előrenyomulásokat” könnyedén élhették meg kovbojos kalandként. Szóval, ha nem a „pózt” figyeljük, hanem a szellemet, az operettkatona képzete talán inkább hozzájuk áll közel.

Ezzel szemben, amikor a szovjet katona lefényképezkedett, még folyt a háború, és bár a befejezés már nyilvánvalóan közeledett, a végét biztosra aligha tudta volna bárki megjósolni. Magyarországra pedig úgy került, hogy a háború ezt megelőzően közel négy éven keresztül az ő hazája területén folyt, minden korábbi háborút felülmúló kegyetlenséggel. Talán elég, ha annyit mondunk, hogy abból a sorványból, amely a háború első szakaszában 18-19 éves fiataleknak vonult be, a gyalogságnál 2-3 százalék maradt életben. A fényképsorozat készítésének idején a harcok egy olyan ország területén folytak, amely pár hónappal korábban részt vett hazája letiprásában, és amelynek katonái éppen nem lovagi erényeikkel hagytak nyomot honfitársai emlékezetében.

Képzeljük most el, hogy a véletlen olyan képeket sodor a szerző kezébe, amelyeken amerikai katona dicsekszik a valahol Nyugat-Európában szerzett „zsákmányával”. Aki azt hiszi, hogy ez kizárt dolog, hogy amcsi katona nem zabrál, az nyeretlen kétéves.

Másfelől képzeljük el, hogy a másik képsorozaton nem zabráló, hanem, mondjuk, kenyeret osztó szovjet katonák szerepelnek. Ugyan, mondják egyesek, hagyjuk a bolsevista reklámot. Semmi kétség, a szovjet hadsereg magyarországi ténykedésének nyelvi lenyomatai között túlsúlyban vannak az olyanok, mint a *sztoj – állj; davaj, davaj – gyerünk, gyerünk; davaj csaszi – ide az órádat, zabrálás; málenykij robot* (ez egyébként magyar lelemény, és az orosz nyelvhez csak távoli köze van). Viszont annak idején – ez személyes emlék is – legalább ilyen ismert volt a *hleba*, a *kenyér*, pontosabban a kenyér szónak az az alakja, amelyet az *adjatok kenyeret* típusú mondatban használnak. Az pedig, hogy ez a szó a magyarok ajkán ebben a formában terjedt el, arra vall, hogy a kommunikáció sikerrel járt, vagyis aki így kért, az kap(hat)ott kenyeret.

Képzeljük el tehát, hogy a véletlen ilyen képeket sodor Váradi András kezébe. Mit gondolnak, ír-e róluk összehasonlító elemzést? Valami azt súgja: nem. És vajon ha olyan képhez jut, amelyen magyar katona dicsekszik a szuvenírként szerzett ikonnal? Esetleg magyar katona viselkedik úgy, ahogy a cikkben szereplő ruszki, aki paranoiás rögeszméjétől hajtva halálba űzött egy németnek vélt szőke, kék szemű magyart? Aki ennek még a lehetőségét is elhessegetné, ajánlom figyelmébe a nem kevésbé paranoiás *őrnagy urat*, nem is szólva Krausz Tamás és Varga Éva Mária kapitális dokumentumgyűjteményéről (*A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári dokumentumok, 1941-1947*, L'Harmattan, 2013).

Remélem, nem kell külön nyomatékositanom, hogy eszem ágában sincs mentegezni a Váradi András írásában megidézett – és sajátosan általánossá növelt – ruszki katonát, még abban az értelemben sem, hogy az egyik fél gaztettei igazolják a másikat. De még csak úgy sem, hogy „a háború az háború”. Arról van szó csupán, hogy a Váradi András által sugallt képet felületesnek és igaztalanak tartom, és ellentétesnek látom azzal, amit így hetven évvel a háború után módfelett aktuálisnak és megkerülhetetlennek gondolok: a szembenézéssel és a megbékéléssel.